

LLUIS TUDELA VILLALONGA

*EL REGNAT DELS ÚLTIMS ANYS DE JAUME II DE
MALLORCA (1298-1311): INICIATIVES DE LA MONARQUIA
EN EL COMERÇ I LA INDÚSTRIA LOCAL*

ABSTRACT

King James II of Majorca started some economical reforms at the beginning of the 14th century in order to increase richness and make the kingdom stronger in front of other much more powerful Mediterranean Countries. From 1300 onwards, he took some initiatives as for the Balearic industry and commerce that had quite different results. Whereas his attempt to modernize local industry, specially the textile one, was an absolute failure, he achieved an improvement in the Mallorcan middle class businesses thanks to an agreement of preference, specially with the North-african markets. However, some powers like the Catalan-Aragonese Confederation limited the Mallorcan king's economical reforms when their interests clashed.

1. INTRODUCCIÓ

Jaume II es va convertir en sobirà l'any 1276 després de la mort del seu pare, Jaume I el Conqueridor. En virtut del testament de Jaume I, datat el 1262, la Corona d'Aragó es va escindir en dos estats sobirans, la Confederació catalanoaragonesa que passà a mans del primogènit, Pere, i el Regne de Mallorca, un conjunt de territoris conformat entre altres per l'arxipèlag balear i pels comtats ultrapirenaics que va rebre Jaume, el fill menor.

El nou rei mallorquí va regnar al llarg de 35 anys. Durant el seu govern, es poden distingir tres etapes ben diferenciades. El primer període arriba fins a 1285 i es va caracteritzar pels intents de les grans potències, França i la Confederació catalanoaragonesa, de mediatitzar el Regne de Mallorca en el seu benefici, aprofitant la feblesa del nou Estat constituït. Finalment, Pere II d'Aragó obligà a signar el tractat de Perpinyà al seu germà Jaume, pel qual aquest últim reconeixia que governava els territoris mallorquins com a feudatari seu i no com a sobirà amb plens drets.

La segona etapa durà 13 anys i té com a principal tret la invasió i l'ocupació de l'arxipèlag balear pels catalans. Jaume II de Mallorca va afavorir a França en front a la Confederació catalanoaragonesa en els Vespres Sicilians, un conflicte iniciat el 1282 entre ambdues nacions pel control de la illa de Sicília. Pere II va ordenar la conquesta de les Illes Balears l'any 1285, com a resposta a l'actitud de Jaume II i davant la importància estratègica de les Illes a la guerra dels Vespres.

L'última etapa s'inicia l'any 1298, quan Alfons III, fill de Pere II d'Aragó, retornà a Jaume II tots els territoris del Regne de Mallorca ocupats durant els Vespres Sicilians. Però, la devolució tingué un preu: el rei mallorquí hagué de ratificar l'acord de Perpinyà. Malgrat la pèrdua de sobirania, Jaume II es va posar al front de la restablerta unitat territorial amb l'objectiu de fer prosperar el regne mitjançant una sèrie d'iniciatives econòmiques que durà a terme a la primera dècada del segle XIV i que són l'objecte d'aquest article.

2. PLANIFICACIÓ DE LES ACTIVITATS SECUNDÀRIES: EL CAS DE LA INDÚSTRIA TÈXTIL

Una vegada recuperat el poder, Jaume II de Mallorca va posar en marxa una sèrie de mesures de caire intern que tenien com a objectiu modernitzar les estructures econòmiques dels territoris que controlava, i dotar-los de suficients recursos financers. Pretenia promoure un programa que generés riquesa als diferents sectors econòmics.¹ La monarquia considerava que la creació de riquesa tindria uns efectes importants sobre la societat mallorquina, ja que resoldria els principals problemes interns, neutralitzaria, per mitjà d'un creixement econòmic sostingut i particularment equilibrat, la dispersió i la fragmentació dels territoris i la fragilitat política de la nació,² contribuiria a unir als mallorquins en una mateixa empresa comú, i, especialment, enfortiria el país. A punt d'iniciar un nou segle, Jaume II era conscient que la supervivència del Regne de Mallorca com a entitat políticament autònoma només era possible si reduïa la seva dependència econòmica i política respecte als Estats més poderosos de la zona.

Així, el sobirà mallorquí va tractar de modernitzar la manufactura tèxtil balear, com a conseqüència d'una sèrie de problemes polítics que tingueren el seu origen

1. Jaume II de Mallorca també va impulsar el sector primari, centrant principalment els seus esforços a l'agricultura. Mitjançant una planificació racional, va concedir ajudes als pagesos a fi de què poguessin augmentar la producció agrícola, atesos els pobres rendiments obtinguts als camps. Si bé, la ruralia mallorquina millorà les condicions de vida; a la llarga, l'increment de la producció no va suposar un augment dels rendiments agraris. Consultis RIERA, A., *Mallorca 1298-1311, un ejemplo de planificación económica en la época de plena expansión*, ps. 210-216.

2. RIERA, A., *Mallorca (1298-1311), un ejemplo de planificación económica en la época de plena expansión*, p. 200.

al Golf de Lleó i Flandes. La draperia era el sector més important de la indústria mallorquina. Des de la segona meitat del segle XIII, havia evolucionat considerablement als comtats ultrapirenaics a partir de l'estreta col·laboració entre el sector mercantil i l'artesanat. Perpinyà es va convertir en el centre draper per excel·lència. En aquesta ciutat rossellonesa els tintorers i paraires s'havien especialitzat en el acabat i aparellat de draps crus nòrdics i francesos que els comerciants mallorquins importaven de les Fires de Xampanya.³ A la llarga, assoliren un alt grau de perfecció que va possibilitar una manufactura llanera de gran qualitat que els mercaders exportaven a les principals places de la Mediterrània, i que es complementava amb una producció drapera local que també tenia una notable demanda en els circuits occidentals, com el Nord d'Àfrica o Itàlia.

A l'arxipèlag, la manufactura estava en un estadi embrionari, com la gran majoria de les restants indústries, sense una mínima infraestructura tècnica i productiva. El gran desenvolupament de les activitats terciàries a les Illes Balears no es va complementar amb un creixement harmonitzat de la resta de sectors productius. Al llarg del segle XIII, els comerciants illencs no invertiren capital en la indústria local, ja que no garantia una rendibilitat a curt termini. Preferiren aconseguir ràpids guanys mitjançant la venda de productes agrícoles locals i l'importació-exportació d'articles pobres i de luxe procedents dels mercats estrangers. En conseqüència, el comerç exterior mallorquí no es decidí a impulsar el sector secundari a l'igual que l'aristocràcia, més partidària d'actuar com a rendistes que com a inversors, i que la monarquia, que anteposava els interessos comercials a la renovació de les estructures industrials.

En conseqüència, només es desenvoluparen a les Illes Balears algunes activitats industrials com l'orfebreria i els teixits de llana amb una producció destinada al consum domèstic. Únicament, la construcció naval assolí una certa esplendor a causa de l'increment dels desplaçaments marítims. A les drassanes, els artesans enllestien els vaixells amb què els armadors i els homes de negocis viatjaven a altres ports i mobilitzaven un gran volum de mercaderies. La construcció naval va permetre que una part significativa de la població es dediqués a aquesta indústria. Un vaixell exigia la participació d'un nombre significatiu de professionals, tant per proporcionar els materials que es necessitaven, com quitrà, pega, estopes, diferents tipus de fustes, claus i perns, com per construir-lo i reparar-lo, tasca desenvolupada pels mestres d'aixa, els calafats, els remolars, els serradors i els fusters de ribera.

Jaume II de Mallorca volia aconseguir que la indústria tèxtil deixés de tenir un paper marginal a les Illes. Cap de les iniciatives privades realitzades amb anteriori-

3. Respecte a Perpinyà, es convenient consultar DURLIAT, J., *L'art en el Regne de Mallorca*, ps. 34-43.

tat havia tingut èxit.⁴ La seva idea anava més enllà de produir una manufactura que pogués ser competitiva. La draperia era el sector més estratègic de la indústria i devia convertir-se en el motor del sector secundari balear. El sobirà creia que la modernització de l'activitat tèxtil actuaria com a estímul per impulsar la resta de sectors industrials i vincularia més estretament als comerciants i als menestrals illencs. Els mercaders mallorquins constatarien les avantatges d'invertir en noves tècniques i en obradors, una vegada poguessin vendre als mercats internacionals els teixits mallorquins que es confeccionessin. A més, l'arrencada de la manufactura tèxtil balear podria facilitar una major cohesió entre els districtes territorials. El sobirà pretenia desenvolupar una indústria a les Illes Balears que era la base de l'economia al Rosselló.

Diversos esdeveniments impulsaren a Jaume II a promoure el sector tèxtil a l'arxipèlag balear. Tots ells provocaren un increment de les dificultats per importar draps flamencs i francesos, els més consumits pels estaments privilegiats al Principat de Catalunya i al Regne de Mallorca. A finals del segle XIII, els teixits de luxe confeccionats a Flandes començaren a arribar en menor quantia als mercats catalans i mallorquins. A les causes d'origen social que es solen citar –una sèrie de conflictes que enfrontaren a empresaris i treballadors flamencs i que provocaren una minva de la producció– s'ha d'afegir una particularment important: el descens significatiu del nombre d'embarcacions que pogueren creuar l'Estret de Gibraltar en direcció al Mar del Nord. Els benimerins no permeteren que els vaixells genovesos, catalans i mallorquins accedissin regularment a l'oceà Atlàntic, a diferència d'anteriors dècades. Com ja s'ha comentat, les embarcacions no pogueren carregar grans quantitats de draps flamencs ni distribuir-los en gran escala pels mercats de la Mediterrània occidental. Els comerciants devien aprovisionar-se a les fires de Xampanya i traslladar-los per via terrestre o bé esperar a comprar-los a les places sud-occidentals franceses després d'arribar des de Flandes. El transport terrestre era lent i tenia l'inconvenient que no permetia el desplaçament d'un important volum de mercaderies.

A partir de 1298, els catalans i els mallorquins començaren a sofrir importants entrebancs al Llenguadoc. Com molt bé han citat alguns historiadors, la Cort Capeta va tancar els graus de Montpel·lier, obligant a tots els catalans a dirigir-se al port d'Aigües Mortes per comprar els productes flamencs i francesos.⁵ En aquells

4. L'any 1257, dos mallorquins feren venir a un teixidor de Narbona perquè implantés les tècniques tèxtils d'aquesta ciutat. L'intent d'implantar la indústria tèxtil no va tenir èxit. En principi, els teixits es confeccionarien amb la millor llana de Bugia. Vegis BERNAT, M., *Feudalisme i infraestructura artesanal: de Madina Mayurqa a Ciutat de Mallorca (1230-1315)*, p. 54; SANTAMARIA, A., *Ejecutoria del Reino de Mallorca*, ps. 403-405.

5. RIERA, A., *La Corona de Aragón y el Reino de Mallorca*, ps. 97-111; aut. cit., *Mallorca (1298-1311), un ejemplo de planificación económica en la época de plena expansión*, ps. 224-225; SEVILLANO, F., *Artesanía textil de la lana mallorquina*, p. 158.

moments, Montpellier era el principal mercat de distribució de béns nòrdics a la zona meridional, especialment des de què Felip el Bell va assolir la sobirania d'una part de la ciutat l'any 1293. Amb el control de Montpellier, el monarca capet passava a ser senyor de Jaume II de Mallorca.⁶

El sobirà capet pretenia concentrar una part molt important del tràfic naval al port d'Aigües Mortes, a fi de convertir-lo en el principal punt de recaptació fiscal de l'àrea meridional. Però, Felip el Bell actuava per altres motius, des del moment en què també va imposar als catalans una taxa d'un diner per lliura, tant a l'entrada com a la sortida d'Aigües Mortes.

Ambdós aspectes, obligació de desplaçar-se a Aigües Mortes i pagar una taxa, evidencien que el Regne de França mostrava una certa animadversió a la Corona d'Aragó i a la Cort de Perpinyà en aquells moments. Els capets i els aragonesos mantenien una certa tensió política, malgrat estar disposats a actuar conjuntament contra Fadric. Entre ambdós països existia una gran desconfiança, agreujat pel problema de l'ocupació francesa de la Vall d'Aran, encara sense resoldre, i la rivalitat comercial en alguns mercats occidentals, principalment a Itàlia i al Golf de Lleó. En aquesta última zona, els negociants catalans havien incrementat la seva presència, aprofitant la fi de la guerra, i tornaven a exportar béns que entraven en oberta competència amb els productes francesos. D'aquí que la imposició d'un diner també actuava com a barrera duanera, encarint els articles oferts pels catalans.

Els mallorquins i els francesos havien incrementat la inestabilitat diplomàtica després del tractat d'Anagni. Jaume II no perdonava que la Cort Capeta l'hagués obligat a signar un acord que el confirmava com a vassall del monarca aragonès. El sobirà mallorquí havia recolzat als francesos a l'hora d'actuar contra la Confederació catalanoaragonesa i, en canvi, aquests últims no havia protegit els seus interessos, quan ho necessitava. En conseqüència, la Cort de Perpinyà va canviar d'estratègia. A partir de 1297, va començar a apropar-se a la Corona d'Aragó i allunyar-se gradualment del Regne de França. El seu argument era contundent: l'aliança amb els capets havia estat contraproduent. Havia provocat que els catalans ocupessin les Illes Balears i que cap nació pogués o tractés d'impedir-lo. Els dirigents mallorquins consideraren que era més convenient que s'accentués novament la col·laboració amb la Confederació catalanoaragonesa, especialment en política exterior. L'aproximació diplomàtica del Regne de Mallorca a la Corona catalanoaragonesa no va ser ben vista pels governants francesos que no permeteren que els mallorquins accedissin als graus melgoresos per adquirir els teixits nòrdics.

Per tant, Felip el Bell va decidir que les teles flamenques no podrien ser adquirides a Montpellier, sinó a Aigües Mortes. Amb aquesta resolució, estava perjudicant a les burgesies mallorquina i aragonesa. Els dos col·lectius no tindrien més

6. MARTÍNEZ, J.E., *La tràgica història dels reis de Mallorca*, ps. 112-113.

remei que pujar considerablement els preus de venda d'aquestes mercaderies per amortitzar l'augment dels costos de transport i l'aplicació de la taxa.

Molt prest, els draps flamencs assoliren uns preus molt alts als mercats de les principals places mallorquines i catalanes provocant una dràstica reducció de la demanda. En aquest moment, es va fer necessari la recerca d'una manufactura de qualitat que pogués substituir l'oferta nòrdica. A la Corona d'Aragó, els mercaders aportaren el capital necessari per renovar l'utilatge, instal·lar més obradors i fer venir a artesans estrangers coneixedors de les últimes tècniques. En col·laboració amb els menestrals locals, es disposaren a elaborar un producte que pogués competir a les principals places internacionals, aconseguint-lo en poc temps. Paral·lelament, la monarquia aragonesa iniciava les primeres conversacions amb la Cort Capeta a la recerca d'una solució diplomàtica.⁷

Al Regne de Mallorca, el problema va evolucionar de forma distinta segons la zona i el pes de la indústria tèxtil. Els comerciants i artesans perpinyanencs tractaren de perfeccionar el procés de tenyit i acabat dels panys francesos i renovar la manufactura local. En pocs anys els resultats foren espectaculars, com ho demostra el fet que l'administració francesa va prohibir als seus comerciants, a instàncies del sector artesanat occità, la venda de draps semielaborats als catalans l'any 1305.⁸ Les indústries tèxtils rossellonesa i catalana havien començat a competir amb èxit a alguns mercats de la mediterrània Occidental en detriment de la llengüadociana. El vet francès va provocar que els sectors artesanals i mercantils ultrapirenaics impulsessin la manufactura local d'una manera més decidida.

Molt diferent va ser l'actitud de la burgesia a l'arxipèlag balear. L'intent de desenvolupar una indústria tèxtil va ser producte de la ferma determinació de la monarquia mallorquina. La iniciativa privada, principalment el comerç exterior, seguia sense mostrar un excessiu interès per promoure una manufactura drapera de qualitat. Jaume II de Mallorca va promoure la vinguda d'una qualificada ma d'obra de procedència estrangera perquè introduís les tècniques més avançades conegudes arreu d'Europa i aportés la seva experiència professional a l'illa. Concretament, va fer venir a Mestre Bindó, un telaire occità, el 1303, cinc anys després d'haver començat el conflicte als ports francesos, amb l'objectiu de fabricar panys de llana barbaresca i mostrar a la burgesia balear les avantatges d'invertir al sector tèxtil.⁹ No pareix que els

7. El resultat de les negociacions entre els francesos i catalans pot ser consultat a REGLÁ, J., *El comercio entre Francia y la Corona de Aragón en los siglos XII y XIV y sus relaciones con el desenvolvimiento de la industria textil catalana*, ps. 51-55.

8. RIERA, A., *La lezda de Colliure bajo la administración mallorquina. I: La reforma de aranceles de finales del siglo XIII (1299?)*, ps. 118-119.

9. A.H.M., *LLR*, 1, f. 57r (12 de gener de 1304). També comentat per DURLIAT, M., *L'art en el Regne de Mallorca*, p. 30; RIERA, A., *La Corona de Aragón y el Reino de Mallorca*, p. 132; SEVILLANO, F., *Artesanía textil de la lana mallorquina*, p. 158.

comerciants mallorquins variessin la seva opinió després de la demostració de Bindó. La manufactura balear va despertar molt lentament, com assenyala A. Riera.¹⁰ En realitat, el monarca mallorquí havia escollit un moment poc oportú per convèncer al comerç exterior balear. Havia enviat al Mestre Bindó massa tard. Els vaixells illencs estaven a punt de tornar als mercats atlàntics, mentre que els negociants mallorquins havien incrementat el seu paper com a distribuïdors dels productes magribins des de les Illes Balears. Perquè, es preguntaven els mercaders mallorquins, devien invertir en un article manufacturat que tal vegada no donaria guanys o els proporcionaria a llarg termini, si continuaven oferint béns nord-africans als comerciants estrangers i estaven a punt d'adquirir les teles flamenques que els podien garantir innumerables i ràpids beneficis? El comerç exterior canvià aquesta mentalitat quan les repetides crisis econòmiques esdevingudes al segle XIV afectin seriosament als seus negocis.

A començaments del 1304, la burgesia mallorquina mostrava una notable desídia per la qüestió de la manufactura. El seu únic objectiu era viatjar i comerciar; desplaçar-se a qualsevol indret per oferir els productes a la població resident, ara que havien millorat les condicions per a la navegació. Després dels Vespres Sicilianes, la gran majoria de les rutes marítimes occidentals havien tornat a ser relativament segures. S'havia entrat novament en un període de relativa estabilitat diplomàtica a Ponent, llargament desitjada pels comerços exteriors d'aquells països que havien combatut.

3. DESENVOLUPAMENT DE LES ACTIVITATS COMERCIALS: MESURES REIALS EN BENEFICI DE LA BURGESIA BALEAR

Jaume II també va promoure el comerç balear, seguint la mateixa estratègia desenvolupada pel sector secundari. La monarquia mallorquina tenia interès que els mercaders locals viatgessin a altres indrets, però al mateix temps, atreure als estrangers perquè negociessin a l'arxipèlag balear. Necessitava que el comerç exterior balear creés riquesa. Així podia gravar-los i ingressar les quanties necessàries que li permetrien continuar amb les reformes econòmiques. Tampoc es pot descartar que el sobirà hagués impulsat diverses mesures per congraciarse amb els mercaders illencs. Si aconseguia que la burgesia mallorquina pogués negociar amb regularitat i obtenir importants guanys, aquesta recolzaria la seva gestió i no desitjaria tornar sota el domini de la Corona d'Aragó.

10. RIERA, A., *Mallorca (1298-1311), un ejemplo de planificación económica en la época de plena expansión*, ps. 226-227.

Conclosos els Vespres Sicilians, els mercaders mallorquins augmentaren les activitats comercials. Mentre els rossellonesos intensificaven els intercanvis amb els catalans a través de la frontera pirenaica, els illencs aprofitaren la seguretat marítima existent a la Mediterrània occidental per incrementar la seva presència en algunes de les places en què solien negociar habitualment. Navegaren al Magrib central i occidental, àmbits d'actuació preferent. Ch. E. Dufourcq confirma diverses operacions comanditàries realitzades a Xerxell, Bugia i Trípoli a partir de 1300. En aquests indrets els mallorquins seguien comprant blat, cera, oli i llana, utilitzada pel Mestre Bindó per a la seva demostració.¹¹ El lloc més concorregut era Bugia, especialment des de què Jaume II va signar un acord amb les autoritats locals que permetia comerciar als mallorquins de forma privilegiada.¹² Bugia també va ser el primer indret en què la Cort de Perpinyà va establir un cònsol, confirmant l'augment extraordinari de les transaccions mercantils a la zona.

Paral·lelament, els mercaders mallorquins prosseguiren les seves activitats a l'àrea sud-occidental de la Península Ibèrica, malgrat ser l'escenari d'alguns actes corsaris. A finals del XIII, el Regne de Granada era un territori que havia adquirit una gran importància des d'un punt de vista econòmic i estratègic, especialment des de què les forces cristianes havien derrotat als benimerins. Els Estats amb més interessos a la zona havien arribat a diferents tractats comercials amb els nazarís.¹³ Els genovesos i els aragonesos tenien intenció de convertir als ports granadins en escales i plataformes dels futurs viatges atlàntics, mentre que els mallorquins pretenien adquirir els béns locals amb el propòsit d'oferir-los a tots aquells vaixells estrangers que atracaven a l'arxipèlag balear. Com a resultat, existí una forta competència a principis del segle XIV.

Els illencs també varen desplaçar-se als ports més perillosos malgrat disposar d'una fràgil i inadequada infraestructura naval, molt poc apta per recórrer grans distàncies marítimes i resistir atacs hostils. Les embarcacions mallorquines necessitaven que els recorreguts d'accés a aquests enclavaments fossin relativament segurs, ja que així incrementaven les possibilitats de poder arribar-hi. Amb la fi dels Vespres, navegaren a aquelles àrees que estaven a una notable distància dels llocs d'origen o que sofrien els avatars de la guerra, després que disminuïssin considerablement els incidents navals en els respectius trajectes marítics.

11. DUFOURCQ, CH. E., *L'Espagne Catalane et le Maghrib aux XIII^e et XIV^e siècles*, p. 591

12. DUFOURCQ, CH.E., *L'Espagne Catalane et le Maghrib aux XIII^e et XIV^e siècles*, ps. 420-422

13. L'any 1295, la Corona d'Aragó va arribar a un acord de pau amb Muhammad II de Granada que permetia la mútua llibertat de comerç i el nomenament d'un cònsol al Regne, GARÍ, B., i SALICRÚ, R., *Las ciudades en el triángulo*, p. 192. Tres anys després, els genovesos també signaven un tractat molt favorable als seus interessos amb els nazarís, tal i com ha comentat GARÍ, B., *Génova y Granada en el siglo XIII: los acuerdos de 1279 y 1298*, ps. 175-206.

Alguns comerciants viatjaren en naus mallorquines que anaven a Trinàcria, la zona més conflictiva en aquells moments. Des de 1298, la coalició catalanoangeví estava combatent contra el poble sicilià per recuperar els drets que Carles de Salern tenia sobre la illa. Els mallorquins deixaren de ser enemics del rei Fadric, després del tractat d'Argelers. Ja no estaven sota la sobirania de la Corona d'Aragó i per tant podien negociar amb plena llibertat al Tírrè. Un incident ocorregut a l'any 1299 i que ha estat analitzat per D. Abulàfia, demostra que els homes de negoci mallorquins tenien interès en no ser identificats com a catalans a Sicília.¹⁴ Així, podien seguir comprant la llana, el cuiro i el blat que després venien a altres ports de la riba mediterrània, tal i com ho feien a l'etapa de domini de la Confederació catalanoaragonesa. No obstant, no pogueren evitar en diverses ocasions que les galeres sicilianes ocupessin els seus carregaments,¹⁵ bé perquè pensaven que les mercaderies eren propietat de comerciants catalans, bé perquè creien que podien ser subministrades a l'enemic.

Uns anys més tard, els vaixells mallorquins també s'aventuraren a navegar als mercats més allunyats i valorats pels Estats occidentals. Els seus desplaçaments es feren amb desigual fortuna: arribaren en algunes ocasions a les costes del Mar del Nord, mentre que tingueren moltes dificultats per atracar als ports orientals. S'havia produït un canvi fonamental: Les guerres comercials que havien assolat la conca mediterrània occidental a finals del segle XIII s'estaven desplaçant gradualment a l'oriental.

Els mallorquins devien superar importants obstacles per poder adquirir les espècies i les sedes asiàtiques que s'oferien a Llevant. Havien d'evitar els atacs dels corsaris sicilians i angevins a Trinàcria, la pirateria xipriota i els conflictes que seguien atomitzant l'Imperi Bizantí. Tampoc la Interdicció Papal va afavorir els trasllats. Va contribuir a que els països més poderosos, com les Repúbliques de Venècia i Gènova, tractessin de limitar la competència en aquells indrets en què es descarregaven els productes asiàtiques, combatent si era necessari per assegurar-se la seva primacia. Les opcions de les embarcacions mallorquines eren limitades. Podien viatjar clandestinament als territoris del Soldà de Babilònia, intentar accedir al ports bizantins o traslladar-se a Xipre. Aquí, coincidien amb les naus catalanes que havien anat intensificant la seva presència a la illa, a causa del vet Pontifici sobre l'Egipte i Síria.

14. ABULAFIA, D., *A Mediterranean emporium. The catalan kingdom of Majorca*, ps. 146-147. Arrel d'un incident amb els catalans, Pere de Grau, ciutadà de Mallorca, va assenyalar que *el cònsol català no tenia cap jurisdicció sobre els ciutadans mallorquins*.

15. Fins 1302, varen existir diversos atacs per part d'embarcacions sicilianes que motivaren importants queixes de les autoritats mallorquines a Fadric. A.H.M., *LLR*, 1, fs. 2r-2v (14 d'abril de 1301); A.H.M., *LLR*, 1, f. 3v (28 d'abril de 1301).

Els vaixells mallorquins varen tornar als mercats flamencs i anglesos l'any 1304, després de dues dècades de no poder fer-ho.¹⁶ Seguien així a altres col·lectius que havien obert novament la via atlàntica nord-occidental.¹⁷ Els comerciants illencs acudien al Mar del Nord, atrets per les prerrogatives ofertes per Eduard I als estrangers. Malgrat que el seu comerç amb Flandes i Anglaterra era molt més modest que el realitzat per altres comerços exteriors, no era gens menyspreable. Els mallorquins compraven importants partides de llana i draps de qualitat, després d'haver venut alguns béns com el sucre nazarí i les armes castellanques que havien adquirit durant el llarg viatge. També oferien articles nord-africanes i orientals, com l'alum i les espècies, comprades a aquells mercaders ligurs i catalans presents a les Illes Balears.

El comerç exterior insular havia iniciat una etapa d'expansió mercantil des de 1298. Amb la seguretat marítima havia pogut incrementar l'operativitat en diversos mercats. Les principals societats mercantils carregaven els seus productes en vaixells locals i estrangers que recorrien tota la conca occidental. Els petits comerciants s'especialitzaven en un determinat mercat, mentre que els grans viatjaven a les àrees perifèriques de la Mediterrània, en què podien aconseguir més beneficis. Totes les classes socials volien participar en aquesta dinàmica de compra-venda d'articles. Menestrals i pagesos també arriscaven el seu modest capital, conscients que les seves comandes tenien més possibilitats d'arribar als llocs de destí.

Aquestes iniciatives estaven propiciant un augment de la riquesa i de la prosperitat al Regne de Mallorca. Però el mèrit no només s'ha d'atribuir a la burgesia. La monarquia mallorquina també estava tenint un paper essencial des del moment en què va desenvolupar una important tasca diplomàtica en benefici dels mercaders que contribuï a l'expansió del comerç mallorquí per la Mediterrània i l'Atlàntic.

La Cort de Perpinyà actuà en diversos fronts. Va signar acords comercials amb els Estats en què els mercaders mallorquins estaven potenciant les seves activitats, com els sultanats del Magrib Central, complementant-los amb altres tractats que pretenien fer acudir als principals comerços exteriors estrangers a les Illes Balears. La burgesia insular no només necessitava tenir mercats al seu abast per adquirir productes, sinó també disposar d'una demanda que comprés el seu gènere a la tornada dels viatges.

16. L'estiu de 1304, la galera de Pere de Berga, mallorquí, carregava llana en el port de Londres, LÓPEZ, R.S., *Majorcans and the Genoese on the North Sea route in the Thirteenth Century*, ps. 1173-1174. ABULAFIA, D., *Les relacions comercials i polítiques entre el Regne de Mallorca e Anglaterra*, p. 71, també comenta altres viatges de mallorquins a Anglaterra.

17. Les galeres genoveses tornen novament al Mar del Nord, l'any 1299. A partir de 1306, els viatges es fan més regulars, quasi anuals, ROSENBERGER, B., *El problema del Estrecho a finales de la Edad Media*, p. 267. Per la seva banda, els catalans ja estan presents a Dordrecht des de 1296, des d'on solien navegar a Londres per realitzar intercanvis comercials. VEGIS CAMPANY, A. DE., *Memorias Históricas sobre la marina, comercio y artes de la antigua ciudad de Barcelona*, II, p. 258.

Així mateix, Jaume II va incrementar els contactes diplomàtics amb les Repúbliques Italianes. A l'any 1299, aixecava la prohibició que impedia a les societats italianes comerciar a l'arxipèlag balear.¹⁸ Quatre anys després, assolí un compromís amb la Ciutat-Estat de Pisa. Els pisans havien iniciat novament la seva expansió mercantil a ambdues conques de la Mediterrània, després de signar la pau amb els genovesos que posava fi a la guerra al Tirrè. Tant el Regne de Mallorca com la República de Pisa volien que els ciutadans pisans negociessin a les Illes Balears. Ara bé, abans devien resoldre el problema dels danys que les galeres pisanes havien ocasionat a alguns vaixells mallorquins durant el conflicte pisano-ligur. Finalment, la Cort de Perpinyà va proposar una solució que va satisfer a ambdues parts. Va imposar un lou que gravava l'entrada i la sortida de les mercaderies pisanes pels ports insulars, a fi de poder rescabalar als perjudicats.¹⁹

Per motius similars, el sobirà mallorquí va signar un tractat amb la República de Gènova el 1305. A començaments del segle XIV, els mercaders ligurs continuaven comprant a les Illes Balears, i compartien similars interessos amb la burgesia insular. Però, les relacions diplomàtiques entre la Cort de Perpinyà i el Comú Ligur s'havien anat deteriorant als últims anys, perjudicant el volum d'intercanvis. Les autoritats mallorquines reclamaven certes indemnitzacions per atacs corsaris efectuats al llarg de dues dècades. Els genovesos havien capturat diverses embarcacions durant el període 1284-1288, quan els illencs feien d'intermediaris a Sardenya, i havien tornat a reincidir una dècada després,²⁰ conseqüència d'algunes marques que el *dux* havia atorgat als seus ciutadans per ocupar els béns de vaixells catalans. A causa d'aquest problema, Jaume II havia concedit algunes llicències de cors contra els ligurs. Els dirigents gibelins, que s'havien mostrat preocupats per la gradual aproximació diplomàtica del Regne de Mallorca a la Corona d'Aragó, necessitaven arribar a un acord que garantís l'amistat política amb els mallorquins, que no limités la concurrència dels seus ciutadans per l'arxipèlag balear i que assegurés el trànsit dels seus vaixells, ara que es podia creuar l'Estret de Gibraltar. La Ciutat-Estat ligur va aconseguir aquests objectius polítics a canvi de pagar les quantitats sol·licitades pels damnificats.²¹

18. SEVILLANO, F., *Mercaderes y navegantes mallorquines*, ps. 493-494.

19. Els pisans devien pagar un denari per entrada i sortida de mercaderies de les Illes per rescabalar als damnificats. A canvi, se'ls assegurava plena llibertat per comerciar, a més de disposar d'un cònsol i una llotja a les Illes Balears. A.H.M., *LLR*, 1, f. 52v (24 de novembre de 1303), també citat per ANTONI, T., *I partitari maiorchini del "lou dels pisans"*, ps. 10-11. Els intercanvis entre els mallorquins i pisans foren bastant intensos, almenys a Sardenya, com ho ha demostrat PETRUCCI, S., *Tra Pisa e Maiorca: Avvenimenti politici e rapporti commerciali nella prima metà del XIV secolo*, p. 140.

20. A.H.M., *LLR*, 1, f. 61r (3 d'abril de 1304, relatiu a 10 de febrer de 1303).

4. LES REFORMES DEL COMERÇ EXTERIOR: CONFLICTE AMB LA CONFEDERACIÓ CATALANOARAGONESA

Jaume II també va intensificar els contactes comercials i diplomàtics amb les Repúbliques Italianes degut a un increment de la tensió diplomàtica amb la Corona catalanoaragonesa a partir de 1302. El sobirà mallorquí necessitava que els pisans i els genovesos augmentessin la seva presència comercial a les Illes Balears a fi de pal·liar els efectes que va provocar l'absència dels homes de negocis catalans durant un cert període de temps. Els col·lectius italians devien proporcionar els productes que la societat balear demandava, i comprar els oferts pel comerç exterior local.

En el seu propòsit per atreure a la burgesia illenca, Jaume II de Mallorca va impulsar una sèrie d'actuacions polítiques que provocaren la inquietud de les principals ciutats mercantils catalanes i forçaren la intervenció de Jaume II d'Aragó. La instauració del primer cònsol mallorquí a Bugia el 1302, arran del tractat comercial signat amb el sultà Abu-l-Baqa Halid, podia suposar en la pràctica la limitació del control que fins aleshores exercia el comerç exterior català sobre el mallorquí a les ciutats mercantils. Amb l'obertura del consolat, el cònsol aragonès, representant de tots els catalans en sòl estranger, deixava de defensar als mallorquins davant l'administració bugiota. Els cònsols aragonesos no tan sols actuaven en funció dels interessos del Regne de Mallorca, sinó també segons l'estratègia comercial de la Corona d'Aragó. En diverses ocasions, havien anteposat els interessos del comerç exterior aragonès als dels mallorquins. Amb la decisió presa per Jaume II de Mallorca, els comerciants insulars tingueren més llibertat per dur a terme a Bugia aquelles iniciatives que més els beneficiaven.

Jaume II d'Aragó i les ciutats mercantils aragoneses tractaren de dissenyar una estratègia comuna per impedir la implantació dels consolats mallorquins. Però, la solució no era fàcil. Jaume II de Mallorca havia impulsat aquesta iniciativa, però els governants nord-africans havien donat l'aprovació per posar-la en funcionament. El sobirà aragonès podria haver actuat contra els mallorquins, però les seves represàlies no impedirien que continuessin funcionant els consolats, mentre els magribins ho consideressin oportú. Tampoc podia combatre els sultanats nord-africans sense posar en perill les activitats comercials dels seus súbdits. Finalment va optar per realitzar una ofensiva diplomàtica a cadascuna de les places en què els mallorquins

21. A.H.M., *Perg. N.º 38* (26 de febrer de 1305), també citat per VICH, J., i MUNTANER, J. (ed.), *Documenta Regni Maioricarum*, doc. 72, ps. 90-94. Els genovesos es varen comprometre a pagar una quantia fixa de 2.000 lliures genoveses als damnificats. A diferència del pacte signat amb la República de Pisa, el Comú es comprometia a recaptar els diners al seu territori, mitjançant la fixació d'un impost que gravaria a aquells ciutadans que anessin a les Illes Balears. Com es pot constatar, els ligurs no volien que s'implantés un lou, al estil pisà, a l'arxipèlag, ja que podrien perdre

estaven establint consolats.²² Els resultats varen ser decebedors. Els dirigents magribins no prohibiren els consolats, en part perquè els interessava que els mallorquins continuessin negociant a les seves places donat l'important volum del comerç insular al Nord d'Àfrica. El sobirà mallorquí mantingué el cònsol a Bugia amb el vist-i-plau dels seus ciutadans.²³

En canvi, el Regne de Mallorca no va poder imposar els seus criteris a la Corona d'Aragó en la qüestió de les lleudes, en part perquè afectava molt més seriosament a l'economia aragonesa.²⁴ Al igual que a la Cort Capeta, Jaume II de Mallorca va establir un aranzel sobre aquelles mercaderies catalanes que gaudien d'una certa immunitat fiscal, a més d'incrementar la tarifa duanera vigent que gravava els articles importats o exportats per aquells comerciants que no tenien la ciutadania mallorquina. El monarca mallorquí aprofitava que les embarcacions estrangeres començaven a navegar regularment per la Mediterrània occidental després dels Vespres Sicilians; en especial, els vaixells catalans que havien incrementat considerablement la seva presència a les Illes Balears a partir de 1298, després que milloressin les relacions diplomàtiques entre la Confederació catalanoaragonesa i el Regne de Mallorca. Jaume II tenia interès en gravar les mercaderies marítimes ja que així podia recaptar importants quanties monetàries que li permetrien amortitzar les elevades despeses de la llarga contesa soferta i promoure noves reformes econòmiques i socials, imprescindibles per garantir la supervivència del regne.

La mesura fiscal provocava altres conseqüències particularment beneficioses per a l'agricultura i la indústria local. Creava barreres duaneres que protegien els productes bàsics i els articles manufacturats que podien ser exportats a altres indrets. Per al comerç mallorquí, la fixació d'aranzels també tenia efectes positius. Evitava que el comerç exterior català, el més expansiu i important en aquells moments, pogués introduir d'una forma massiva a les Illes Balears aquells productes que la burgesia insular importava d'altres mercats per vendre'ls als estrangers.

La reforma de la lleuda balear perjudicava greujosament al comerç exterior català. Fins aleshores, la burgesia catalana havia gaudit d'exempcions aranzelàries a

capacitat per a competir. No hem d'oblidar que el tractat de 1305 estipulava que els mallorquins no imposarien cap taxa mercantil als genovesos ni tampoc ocuparien els seus béns.

22. El gener de 1305, Jaume II d'Aragó va enviar a Tunis a Pere Foces amb la missió de difi-cultar les negociacions per a l'establiment d'un consolat a Tunis, SANTAMARÍA, A., *Alba del Reino de Mallorca*, p. 238.

23. RIERA, A., *Mallorca (1298-1311), un ejemplo de planificación económica en la época de plena expansión*, ps. 241-242.

24. El conflicte de les lleudes ha estat analitzat per GUAL, M., *Vocabulario del comercio medieval*, doc. XXIV, ps. 161-169; i especialment per RIERA, A., *La lezda de Colliure bajo la administración mallorquina. I: La reforma de aranceles de finales del siglo XIII (1299?)*, ps. 91-125; aut. cit., *La Corona de Aragón y el reino de Mallorca en el primer cuarto del siglo XIV: Repercusiones arancelarias de la autonomía balear (1298-1311)*, I, ps. 165-180 i 197-255; aut. cit., *La lezda balear de 1302, un*

l'arxipèlag, tal i com havia quedat estipulat en el tractat de Perpinyà. La implantació de la nova lleuda limitava la seva preeminència econòmica a les Illes Balears, des del moment en què l'equiparava fiscalment a altres sectors comercials. Perdia les avantatges de poder oferir productes en els mercats insulars a preus més assequibles que altres competidors i d'importar d'una forma constant aquells béns que els comerciants mallorquins compraven a altres indrets. A més, la lleuda encaria els seus desplaçaments marítims a l'Orient, precisament quan les embarcacions catalanes començaven a transitar regularment per Sicília. Al 1302, acabava la conflagració entre la coalició catalanoangevina i el poble sicilià. Pel tractat de Calcabellotta, Fadric continuava com a monarca.²⁵ En el fons, la instal·lació d'un Aragó a Trinàcria era una gran notícia pels dirigents catalans. La Confederació catalanoaragonesa no trigaria massa en exercir la mediatització política sobre el sobirà sicilià. Trinàcria era la culminació de la seva expansió político-comercial per la Mediterrània occidental, iniciada el 1282. Als inicis del segle XIV, la monarquia aragonesa controlava mitjançant diverses fórmules les principals escales que facilitaven la navegació entre ambdues conques de la Mediterrània, trencant l'equilibri polític que les potències europees havien intentat establir després dels Vespres.

Les ciutats mercantils catalanes intentaren resoldre ràpidament el problema de la lleuda balear, molt més urgent i important que el plantejat per Jaume II de Mallorca a Cotlliure. A finals del segle XIII, la monarquia mallorquina ja havia efectuat algunes reformes fiscals a la lleuda de Cotlliure que havien provocat un cert malestar en el si del sector comercial català.²⁶ La Corona catalanoaragonesa havia protestat a Jaume II de Mallorca, però no va prendre cap represàlia, ja que estava més pendent de solucionar el problema fiscal suscitat amb els capets al Golf de Lleó.²⁷

Amb la fi de la guerra a Sicília, el comerç exterior català considerava urgent resoldre el problema fiscal balear. La burgesia catalana era partidària d'un boicot comercial contra els mallorquins. En canvi, Jaume II d'Aragó preferia inicialment

punto de fricción entre el Reino de Mallorca y las ciudades mercantiles catalanas a principios del siglo XIV, ps. 105-196.

25. Respecte al tractat de Calcabellotta, consulti CARO, *Genova e la Supremazia sul Mediterraneo (1257-1311)*, II, ps. 288-289; ZURITA, J., *Anales de la Corona de Aragón*, V. Lvi, ps. 626-630.

26. RIERA, A., *La lezda de Colliure bajo la administración mallorquina. I: La reforma de aranceles de finales del siglo XIII (1299?)*, ps. 110-111.

27. Lany 1298, la Cort Capeta va tancar els graus de Montpellier, obligant a tots els catalans a dirigir-se al port d'Aigües Mortes per comprar els teixits flamencs i locals que arribaven a la ciutat llenguadociana. A més, va imposar una taxa d'un diner a l'entrada i a la sortida de Aigües Mortes que encaria notablement el desplaçament dels vaixells catalans a aquesta localitat. Els catalans, davant la impossibilitat d'obtenir les teles a uns preus assequibles, començaren a desenvolupar a principis del segle XIV una manufactura local de qualitat, DURLIAT, M., *L'art en el Regne de Mallorca*, p. 31; FINKE, *Acta Aragonensia*, I, doc. 70, ps. 155-160; RIERA, A., *La Corona de Aragón y el Reino de Mallorca en el primer cuarto del siglo XIV: Repercusiones arancelarias de la autonomía balear (1298-*

esgotar totes les vies diplomàtiques mentre tractava de resoldre altres qüestions importants, com el conflicte amb els castellans pel domini del Regne de Múrcia i l'enduriment de les exigències aranzelàries dels capets al Lenguadoc. Després de la negativa de Jaume II de Mallorca a canviar d'estratègia, les ciutats mercantils catalanes, en especial Barcelona, passaren a l'acció amb el consentiment de la monarquia aragonesa. Per espai d'un any, les embarcacions catalanes bloquejaren el comerç insular amb constants atacs corsaris contra els vaixells mallorquins, i impediren que els mercaders estrangers poguessin traslladar productes des del Principat a l'arxipèlag balear.²⁸ Aquest vet antibalear va resultar molt efectiu, malgrat que la Cort de Perpinyà hagués signat tractats d'amistat amb les Repúbliques italianes. A l'agost de 1305, Jaume II de Mallorca va deixar en suspens la lleuda²⁹. El monarca mallorquí tampoc va poder actuar de forma independent en aquest cas, com havia estat habitual al llarg del seu regnat. La Corona d'Aragó actuava de forma inflexible contra el Regne de Mallorca en el moment en què les disposicions emeses pels governants mallorquins eren incompatibles amb els interessos de la burgesia catalana.

Malgrat aquest fracàs, Jaume II de Mallorca va seguir impulsant noves actuacions a favor del comerç exterior fins a la seva mort. Fruit de les seves iniciatives diplomàtiques, s'anirien establint nous consolsats a diferents ciutats nord-africans,³⁰ es consolidaria la presència comercial a Trinàcia i s'agilitarien els intercanvis mercantils amb els italians.

A la mateixa vegada, el sobirà mallorquí inicià un nou gir diplomàtic respecte a la Corona d'Aragó. Des de la segona meitat del 1305, es constata una millora de les relacions entre les dues monarquies i una major col·laboració política. Aquesta estratègia de Jaume II de Mallorca, continuada pel seu successor, Sanç, perseguia augmentar els intercanvis econòmics entre ambdues nacions, fer un front comú contra aquells pobles enemics que poguessin limitar les operacions comercials dels seus ciutadans, i comptar amb la protecció d'un Estat poderós, com era la Confederació catalanoaragonesa, que podia aconseguir reduccions i exempcions aranzelàries per a tots els catalans i facilitar a la burgesia mallorquina la negociació en els mercats més importants.

La Corona d'Aragó també estava interessada en normalitzar les relacions diplomàtiques amb el Regne de Mallorca. Els vaixells catalans tenien més dificultats per navegar a altres indrets mentre es mantingués la guerra de cors a l'arxipèlag balear, ja que aquest emplaçament tenia una extraordinària importància com a cruïlla de

1311), ps. 97-111; aut. cit., *Mallorca (1298-1311), un ejemplo de planificación económica en la época de plena expansión*, ps. 224-225; SEVILLANO, F., *Artesanía textil de la lana mallorquina*, p. 158.

28. A.H.M., *LLR*, 1, fs. 74r-75r (8 d'octubre de 1304); A.H.M., *LLR*, 1, fs. 82v-83r (21 de desembre de 1304).

29. RIERA, A., *Mallorca (1298-1311), un ejemplo de planificación económica en la época de plena expansión*, p. 222.

xarxes mercantils a la Mediterrània occidental. La guerra de cors també impedia que els comerços exteriors catalans i mallorquins poguessin viatjar i negociar amb regularitat, ara que havia tornat la seguretat marítima a la Mediterrània. Aquest fet tenia conseqüències importants. Ambdós països es trobaven en una posició d'inferioritat respecte a altres països riberencs, especialment les Repúbliques Italianes, que estaven aprofitant la seguretat marítima existent per consolidar les posicions comercials a les principals places mediterrànies. Per aquesta raó, la Confederació catalanoaragonesa i la Cort de Perpinyà disminuïren els actes corsaris a partir de 1305, malgrat que hi va haver algunes moments de tensió política a causa de la reforma de la lleuda balear. Les monarquies aragonesa i mallorquina pretenien limitar la inestabilitat diplomàtica que es pogués generar en cas d'incidents. Durant una dècada, s'enregistraren molts pocs atacs entre vaixells d'ambdues nacionalitats.

La qüestió de la lleuda es va resoldre definitivament l'any 1308, quan Jaume II de Mallorca decidí abrogar el decret.³¹ Des d'ençà, els mercaders mallorquins incrementaren considerablement els intercanvis als ports catalans. Les burgesies mallorquina i catalana aprofitaren la seguretat marítima existent a la zona nord-oriental de la península Ibèrica, especialment des de què la monarquia aragonesa normalitzà les relacions diplomàtiques amb la Cort Capeta com a conseqüència de la devolució de la Vall d'Aran³² i de la finalització del conflicte aranzelari al Llenguadoc, per crear riquesa. Les activitats dels mercaders illencs i catalans foren decisives perquè el Regne de Mallorca i la Corona d'Aragó iniciessin un període de gran prosperitat econòmica. L'any 1310, la Cort de Perpinyà va batre el reial d'or, que es va constituir en tot un símptoma de la seva bona situació financera i de la independència econòmica i financera respecte als catalans.³³

Al morir l'any 1311, Jaume II de Mallorca havia creat les bases econòmiques per al benestar que els mallorquins gaudirien durant el regnat del seu successor. Havia realitzat les principals reformes estructurals que necessitava l'economia mallorquina i garantit recursos financers amb els seus contactes diplomàtics. Després de tres dècades com a monarca, Jaume II havia pogut demostrar al món les seves grans dots com a governant, conduint al Regne de Mallorca a l'etapa més brillant de la seva existència.

30. SANTAMARIA, A., *Mallorca en el siglo XIV*, ps. 182-183; SEVILLANO, F., *Mercaderes y navegants mallorquines (siglos XIII-XIV)*, p. 501.

31. RIERA, A., *Mallorca (1298-1311), un ejemplo de planificación económica en la época de plena expansión*, p. 222.

32. La Vall d'Aran, que estava sota la tutela del rei Sanç de Mallorca, va ser retornada a la Confederació catalanoaragonesa l'any 1312, ZURITA, J., *Anales de la Corona de Aragón*, V.xcviii., ps. 762-763; LECOY, J., *Les relations politiques de la France avec le Royaume de Majorque*, I, doc. XXVII, ps. 368-369.

33. RIERA, A., *Mallorca (1298-1311), un ejemplo de planificación económica en la época de plena expansión*, ps. 232-239.

ABREVIATRES UTILITZADES

AHM= Arxiu Històric de Mallorca

LLR= Lletres Reials

Perg= Pergamí

BIBLIOGRAFIA

ABULAFIA, D., Les relacions comercials i polítiques entre el Regne de Mallorca i Anglaterra, *XIII Congrés d'Història de la Corona d'Aragó*, Comunicacions II, 1989, Palma de Mallorca, ps. 69-79.

ABULAFIA, D. *A Mediterranean emporium: the catalan kingdom of Majorca*, University Press, Cambridge, 1994.

ANTONI, T. I "partitari" maiorchini del lou dels pisans relatius al commercio dei pisani nelle Baleari (1304-1332 e 1353-1365), Pisa, 1977.

BERNAT, M., Feudalisme i infraestructura artesanal: de Madina Mayurqa a Ciutat de Mallorca (1230-1315), *Butlletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, nº. 53, Palma de Mallorca, 1997, ps. 27-70.

CARO, G. *Genova e la supremazia sul Mediterraneo*, Societa Ligure di Storia Patria, Gènova, 1975, 2 vols.

DUFOURCQ, CH.E. *L'Espagne Catalane et le Maghrib au XIIIe et XIVe siècles*, París, 1966.

DURLIAT, M., *L'Art en el Regne de Mallorca*, Editorial Moll, Palma de Mallorca, 1964.

FINKE, H. *Acta Aragonensia*, Walter-Rothschild, Berlín-Leipzig, 1908-1922, 3 vols.

GARI, B. Genova y Granada en el siglo XIII: los acuerdos de 1279 y 1298, *Saggi e Documenti*, VI, Gènova, 1985, ps. 175-206.

GARÍ, B. i SALICRU, R., Las ciudades del triángulo, *En las costas del Mediterráneo Occidental*, ed. per ABULAFIA, D. i GARI, B, Ed. Omega, Barcelona, 1996, ps. 191-222.

GUAL, M. *Vocabulario del comercio medieval*, Tarragona, 1968.

LECOY, A., *Les relations politiques de la France avec le Royaume de Majorque*, Editorial Ernest Leroux, París, 1892. 2 vols.

LÓPEZ, R.S., Majorcans and the Genoese on the North Sea route in the Thirteenth Century, *Revue Belge de Philologie et d'Histoire*, XXIX, Brussel-les, 1951, ps. 1163-1176.

MARTÍNEZ, J.E., *La tràgica història dels reis de Mallorca*, Editorial Aedos, Barcelona, 1979.

PETRUCCI, S., Tra Pisa e Maiorca : avvenimenti politici e rapporti commerciali nella prima metà del XIV secolo, *XIII Congrès de la Corona d'Aragó*, I, Palma de Mallorca, 1987, ps. 137-146.

REGLA, J. El comercio entre Francia y la Corona de Aragón en los siglos XII y XIV, y sus relaciones con el desenvolvimiento de la industria textil catalana, *Actas del Primer Congreso Internacional de Estudios Pirinencos*, VI, Saragossa, 1952, ps. 48-57.

RIERA, A. Mallorca (1298-1311), un ejemplo de planificación económica en la época de plena expansión, *Estudios Históricos y Documentos de los Archivos de Protocolos*, V, Colegio Notarial de Barcelona, Barcelona, 1977, ps. 199-245.

RIERA, A. La lezda de Colliure bajo la administración mallorquina. I: la reforma de aranceles de finales del siglo XIII (1299?), *Acta Histórica et Archaeologica Medievalia*, 1, Barcelona, 1980, ps. 91-125.

RIERA, A. La lezda balear de 1302, un punto de fricción entre el Reino de Mallorca y las ciudades mercantiles catalanas a principios del siglo XIV, *Estudis i Documents dels Arxius de Protocolos*, IX, Barcelona, 1981, ps. 105-196.

RIERA, A., *La Corona de Aragón y el Reino de Mallorca en el primer cuarto del siglo XIV. Repercusiones arancelarias de la Autonomía Balear (1298-1311)*, Consell Superior d'Investigacions Científiques, Barcelona, 1986.

ROSENBERGER, B. El problema del Estrecho a finales de la Edad Media, Historia Medieval I, *Actas del II Congreso de Historia de Andalucía*, Córdoba, 1994, ps. 245-287.

SANTAMARIA, A. Mallorca en el siglo XIV, *Anuario de Estudios Medievales*, 7, Barcelona, 1970-1971, ps. 165-238.

SANTAMARIA, A. Alba del Reino de Mallorca, *Història de Mallorca*, V, Gràfiques Miramar, Palma de Mallorca, 1975, ps. 212-275.

SANTAMARIA, A., *Ejecutoria del Reino de Mallorca*, Ajuntament de Palma, Palma de Mallorca, 1990.

SEVILLANO, F. Artesanía textil de la lana mallorquina (siglos XIV y XV), *Butlletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, XXXII, Palma de Mallorca, 1970, ps. 157-167.

SEVILLANO, F. Mercaderes y navegantes mallorquines, *Historia de Mallorca*, IV, Editorial Cort, Palma de Mallorca, 1971, ps. 431-693.

VICH, J.; i MUNTANER, A. *Documenta Regni Maioricarum*, Imprenta Amengual y Muntaner, Palma de Mallorca, 1945.

ZURITA, J., *Anales de la Corona de Aragón*, ed. per A. Cañellas, Consell Superior d'Investigacions Científiques, Saragossa, 1967-1973, 8 vols.